

УДК 80

МЕХАНІЗМИ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ ЯК МІНІМАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ ПЕРЕКЛАДУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Кобякова Ірина Карпівна,

канд. філол. наук, проф.

Помазановська Софія Олександрівна,

Студент

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

kobyakova@ukr.net, sophia.pomazanovska@icloud.com

Анотація: У цій статті розглядаються питання, пов'язані з аналізом визначення поняття мінімальної одиниці перекладу та її особливостей на різних рівнях мовної ієрархії. Предметом дослідження є розгляд механізмів перекладу складних речень з приєднувальним зв'язком з англійської мови українською. Встановлення поняття мінімальної одиниці перекладу необхідне для повноцінного і успішного розвитку перекладознавства як самостійної дисципліни в науці. Воно допомагає встановити закономірності діяльності перекладачів і перекладацького процесу. Для одиниці перекладу є характерним існування на певному мовному рівні. Одне з найголовніших місць займає рівень речення, а саме складні речення. Особливу увагу привертають складні речення з підрядними з приєднувальним зв'язком, які на сьогодні є малодослідженими. Механізми перекладу даних типів речень налічують декілька найпоширеніших у застосуванні перекладацьких трансформацій, зокрема, використання складносурядного речення, складнопідрядного речення, членування, компресії, вставних конструкцій.

Ключові слова: одиниця перекладу, складне речення, приєднувальний зв'язок, переклад, мовний рівень.

Одиниці перекладу є невід’ємною частиною будь-якого перекладу, і без вибору мовного рівня, на якому буде працювати перекладач, складно переходити до самого процесу перекладу. Певною мірою саме визначення терміна «одинаця перекладу» є умовним, оскільки вона не є постійною величиною. **Актуальність** цієї роботи визначається необхідністю в розгляді всіх семантико-синтаксичних і структурних особливостей складного речення як мінімальної одиниці перекладу. **Об’єктом** дослідження є одиниці перекладу на різних рівнях мовної ієрархії, зокрема, складні речення, що містять підрядні з приєднувальним зв’язком. **Предметом** нашого дослідження є виявлення способів відтворення одиниць перекладу та вищеназваних речень з англійської мови українською. **Метою** цієї роботи є аналіз визначення поняття «одинаця перекладу», виявлення способів перекладу, що використовуються для перекладу атрибутивних підрядних речень з приєднувальним зв’язком з англійської мови українською.

У залежності від того, на якому рівні мовної ієрархії знаходиться одинаця перекладу, М. К. Гарбовський запропонував класифікацію, яка розмежовує переклад від рівня фонему до цілого тексту, а саме:

- 1) рівень фонему;
- 2) рівень графему;
- 3) рівень морфему;
- 4) рівень слова;
- 5) рівень словосполучення (фразеологізми та ідіоми);
- 6) рівень речення [1].

Ця класифікація спонукала багатьох дослідників дати своє визначення одиниці перекладу. Так, за В. Ю. Розенцвейгом та І. Й. Ревзіним, мінімальною одиницею перекладу називають мінімальний уривок тексту в іноземній мові, який відповідає набору елементарних смислів у мові-посереднику, і також може бути співвіднесений з певним уривком тексту мови перекладу [2, с. 117], а за В. Н. Комісаровим – найменшу мовну одиницю тексту в мові оригіналу, що має еквівалент в тексті перекладу, і яку можна поділити на менші частини, що

стають неперекладними, якщо розглядати їх окремо [3, с. 54]. Ще один з дослідників сучасного перекладознавства А. Л. Семенов виділив аж чотири визначення поняття. Він визначив одиницю перекладу:

- 1) як мінімальну одиницю мови тексту оригіналу з елементами, що перекладаються одним цілим;
- 2) як мінімальну одиницю, яка стосується лише плану змісту тексту в мові оригіналу, яку відтворили у перекладеному тексті;
- 3) як самостійний об'єкт перекладацького процесу;
- 4) як мінімальний набір лексем і грамем вихідної мови, який співвідноситься у мові перекладу з її певними категоріями граматики та лексики [4].

Отже, одиницею перекладу може виступати декілька видів мовних одиниць, а вибір еквівалента в мові перекладу залежить від змісту та рішення перекладача.

Беручи до уваги класифікацію одиниць перекладу за Н. К. Гарбовським [1], нас цікавить переклад на рівні речення, а зокрема, переклад складних речень з приєднувальним зв'язком з англійської мови українською. У ході дослідження був проаналізований даний тип речень та найпоширеніші способи їх перекладу українською на прикладах з англійських художніх книг та їх українських перекладів (Dan Brown "Angels & Demons", Daniel Keyes "Flowers for Algernon", Lemony Snicket "The bad beginning" та інші).

Отже, у ході проведеного аналізу було виявлено низку способів перекладу атрибутивних підрядних з приєднувальною функцією з англійської мови українською.

У першу чергу, це використання в мові перекладу складносурядного речення (зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язком). У цій групі були виявлені наступні закономірності:

- 1) При наявності в атрибутивному підрядному з приєднувальним зв'язком своїх підрядних речень, перекладач використовує безсполучникове

речення в перекладі, щоб не обтяжувати структуру речення в мові перекладу.

Her face was unmistakably Italian – not overly beautiful, but possessing full, earthy features that even at twenty yards seemed to exude a raw sensuality [5]. – Обличчя явно італійське – не прекрасне в класичному розумінні, зате з виразними земними рисами; навіть за двадцять ярдів здавалося, що воно випромінює щире тепло [6].

- 2) Якщо в мові оригіналу антецедент відділений від відносного займенника, то в мові перекладу спостерігається використання речення з безсполучниковим зв'язком.

Mistakes were made, and the church discovered the identities of four members, whom they captured and interrogated [5]. – Вони пропустилися кількох помилок, і Церква викрила чотирьох членів братства; їх схопили й допитували [6].

- 3) Якщо в мові оригіналу присутні наскрізні тематичні контрасти, то в мові перекладу, як правило, використовується протиставна структура.

We all looked in silence at Mrs. Wilson, who removed a strand of hair from over her eyes and looked back at us with a brilliant smile [7]. – Ми всі мовчки вступились очима в місис Вільсон, а вона, відкинувши з чола пасмо волосся, подарувала нам у відповідь сліпучу усмішку [8].

- 4) Якщо підрядне з приєднувальним зв'язком передає послідовність дій, то в перекладі використовується складна структура з сурядним зв'язком, яка також передає значення послідовності дій.

One of the white-faced women put a flowered headdress on Violet, who realized in horror that the dress-she had changed into was a bridal gown [9]. – Одна з жінок поклала на голову Вайлет віночок із квітів, і дівчинка з жахом усвідомила, що її зодягли як наречену [10].

Наступним є використання в мові перекладу складнопідрядного речення. Згідно з нашим спостереженням, пояснювальне підрядне граматично схоже з атрибутивним сентенціальним підрядним, оскільки воно є функціонально

близьким до самостійного речення і не має антецедента у вигляді окремого іменника або займенника. Виходячи з цього, перекладач використовує поширювальне пояснювальне підрядне, яке є функціонально близьким до структури, що використовується в мові оригіналу. Проте були виявлені наступні закономірності:

- 1) Якщо сентенціальні підрядні виконують функцію введення в дискурс додаткової, фонові або уточнюючої інформації, то в мові перекладу буде поширювальне пояснювальне підрядне, що дозволяє передати цю функцію.

She was a slender, small-breasted girl, with an erect carriage, which she accentuated by throwing her body backward at the shoulders like a young cadet [7]. – Вона була струнка, з маленькими грудьми й трималася рівно, мов молодий кадет — навіть по-кадетському трохи відводила назад плечі [8].

- 2) Якщо приєднувальна частина знаходиться в кінці висловлювання, у неї немає залежних речень, то в таких випадках в перекладі спостерігається тенденція до вживання поширювального означального підрядного.

Violet, Klaus, and Sunny walked slowly to the front door and peered through the peephole, which was in the shape of an eye [9]. – Вайлет, Клаус і Сонечко поволі підійшли до дверей і подивились крізь прозурку, зроблену, звісно ж, у вигляді ока [10].

- 3) Як правило, приєднувальне підрядне, яке в мові оригіналу виражено поширювальним означальним підрядним, у мові перекладу має предикат дії, виражений в Past Continuous або предикатом стану.

He untucked his shirt and put the book inside, hastily retucking it just as the hook-handed man reentered the library, escorting Violet and carrying Sunny, who was trying without success to bite the man's hooks [9]. – Він притьмом сховав її за пазуху і поханцем заправив сорочку якраз тієї миті, коли гачкорукий знову зайшов до бібліотеки, ведучи за собою

Вайлет і несучи на руках Сонечко, котра марно намагалася кусати його гачкуваті пальці [10].

- 4) Вживання підрядного місця обумовлено семантикою антецедента (іменник зі значенням місця розташування). Ця група прикладів з використанням підрядного місця в мові перекладу представлена тільки адномінальними підрядними в мові оригіналу.

Afraid of being strapped for not giving in to Norma, afraid of passing Howells Street where the gang used to tease me and push around [11]. – Боявся, аби мене не побили за те, що я не поступаюся Нормі, боявся переходити через вулицю Гауелз, де банда хлопчаків мала звичай дражнити мене й штовхати [12].

- 5) Допустові речення використовуються в тому випадку, якщо в мові оригіналу в контексті присутні допустові речення.

At the mention of the word that Count Olaf had used so ridiculously, the Baudelaire orphans all laughed, even Sunny, who of course did not have a very big vocabulary [9]. – При згадці про слово, яке так недоречно вжив Граф Олаф, малі Бодлери дружно розсміялися. Реготала навіть Сонечко, хоч її словниковий запас поки що був не вельми багатим [10].

Іншим способом є використання в мові перекладу прийому членування речень. При наявності вставних висловлювань, однорідних або означальних елементів, залежних від приєднувальних підрядних частин, тобто елементів, які ведуть до довгого періоду в мові оригіналу, перекладач використовує членування речення для того, щоб його уникнути. Якщо в мові оригіналу спостерігається значення часової послідовності або контрасту, то в мові перекладу ці ситуації отримують вираз у вигляді окремих незалежних речень.

He took pride in his body – a well-tuned, lethal machine, which, despite his heritage, he refused to pollute with narcotics [5]. – Він пишався своїм тілом – цим відлагодженим, смертоносним механізмом. На відміну від пращурів, він не хотів трукнути його наркотиками [6].

Також прослідковується використання в мові перекладу компресії. Якщо підрядне з приєднувальним зв'язком перериває головне, перекладач в таких випадках вдається до компресії, щоб уникнути значної роздрібненості синтаксичного цілого.

His eyes met those of Violet, who was looking in the mirror as well [9]. – Його очі зустрілися в дзеркалі з очима Вайлет [10].

Останнім виявленим способом є використання в мові перекладу вставного висловлювання. Якщо приєднувальне підрядне повідомляє додаткову інформацію оцінюючого характеру і тим самим функціонально зближується з парентезою, то перекладач передає таке підрядне в мові перекладу за допомогою вставного висловлювання.

All I can tell you is that even if the Illuminati were still active today, which I am virtually positive they are not, they would never be involved in Leonardo Vetra's death [5]. – Можу сказати лише одне: якби навіть ілюмінати існували доневер – а я практично впевнений, що їх не існує, – то вони нізащо не вбивали Леонардо Ветри [6].

Висновки. Аналіз прикладів показав, що одиницею перекладу може бути одиниця будь-якого мовного рівня – від фонемі до цілого речення. При цьому особливо важливо підкреслити, що, як правило, протягом одного і того ж тексту одиниця перекладу постійно змінюється – нею може виявитися одиниця будь-якого мовного рівня. Перекладач має поділити текст на окремі уривки і потім приступати до перекладу чергового уривку після завершення перекладу попереднього уривка. Тому саме вміння в конкретних випадках відшукати одиницю перекладу, яка може лежати на будь-якому рівні мовної ієрархії і є однією з основних труднощів перекладу. При перекладі атрибутивних підрядних з приєднувальною функцією з англійської мови українською відбуваються різні перетворення. Нами були виділені кілька різних синтаксичних трансформацій в ході перекладу приєднувальних підрядних, а саме: використання в мові перекладу складносурядного речення, складнопідрядного речення, членування, компресії, вставних конструкцій.

Підбиваючи підсумок можна зробити висновок, що будь-який переклад не може бути коректно оформлений, якщо перекладач не визначить, яка саме перекладацька трансформація повинна бути використана, щоб передати одночасно граматичний, стилістичний і лексичний зміст твору.

Список літератури

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://studfile.net/preview/4432224/>
2. Ревзин И. И., Розенцвейг В. Ю. Основы общего и машинного перевода / И. И. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг. – Москва: Высшая школа, 2004. – 256 с.
3. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода / В.Н. Комиссаров // Курс лекций по общей теории перевода. – Учебное пособие. – Москва: 2009. – 136 с.
4. Семёнов, А. А. Основы общей теории перевода и переводческой деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://217.64.17.124:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/591/Семенов%20А.А.Основы%20общей%20теории%20перевода%20и%20переводческой%20деятельности.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Dan Brown. Angels & Demons [Electronic resource]. – Access mode: <https://novels77.com/241039-angels-demons.html>
6. Браун Д. Янголи і демони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.e-reading.life/book.php?book=1012132>
7. F. Scott Fitzgerald. The Great Gatsby [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.planetebook.com/ebooks/The-Great-Gatsby.pdf>
8. Ф. Скотт Фіцджеральд. Великий Гетсбі [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1164>
9. Lemony Snicket. The bad beginning. [Electronic resource]. – Access mode: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=165205>

10. Снікет Л. Поганий початок: Повість / Пер. з англ. А. Онишка – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 176 с.
11. Daniel Keyes. Flowers for Algernon [Electronic resource]. – Access mode: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=47980>
12. Кіз Д. Квіти для Елджернона [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rulit.me/books/kviti-dlya-eldzhernona-read-374622-1.html>

Кобякова, І. К. Механізми перекладу складних речень як мінімальної одиниці перекладу в англійській мові [Текст] / Кобякова І.К., Помазановська С. О. // The 4th International scientific and practical conference “Topical issues of the development of modern science” (December 11-13, 2019). - Sofia: Publishing House “ACCENT”, 2019. – С. 412- 420.